

ILONA ŻEBER-DZIKOWSKA

Uniwersytet Jana Kochanowskiego

Kielce

Forum Pedagogiczne

2016/2 cz. 2

Wpłynęło: 31.05.2016

Zatwierdzono do druku: 26.10.2016

DOI: 10.21697/fp.2016.2.33

OPINIE NAUCZYCIELI DOTYCZĄCE EDUKACJI EKOLOGICZNEJ PROWADZONEJ PRZEZ REGIONALNE CENTRUM EDUKACJI EKOLOGICZNEJ W PŁOCKU

Streszczenie: Człowiek już od najmłodszych lat powinien być zdolny do podejmowania działań mających na celu ochronę środowiska i korzystanie z zasobów ziemi w sposób zrównoważony. Kształtowanie świadomości ekologicznej jest koniecznością w każdej społeczności, wymaga też zróżnicowanych form oraz metod. Bardzo ważny udział w edukacji mają działania organizacji regionalnych. Przykładem jest Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej w Płocku, które od 21 lat prowadzi edukację ekologiczną dla dzieci, młodzieży oraz dorosłych, aktywizując ich do działań mających na celu ochronę środowiska. Przeprowadzone w tej instytucji badania oraz uzyskane z nich wyniki jednoznacznie świadczą o skuteczności podejmowanych przedsięwzięć oraz o potrzebie ich ciągłego rozwijania.

Słowa kluczowe: ochrona środowiska, świadomość ekologiczna, edukacja ekologiczna, zrównoważony rozwój, ekologiczna organizacja regionalna

Wprowadzenie

Pojęcia ekologii, edukacji ekologicznej, ochrony środowiska w dobie gwałtownych zmian i szybkiego rozwoju cywilizacyjnego nabierają coraz większego znaczenia. Człowiek od zarania dziejów korzystając z naturalnych bogactw ziemi, poczynił szkody, które stanowią poważne zagrożenie dla równowagi biologicznej niezbędnej do jego życia. Każdy z nas powinien sobie uświadomić, że nie ma moralnego prawa do niszczenia przyrody. Edukacja ekologiczna odgrywa ogromną rolę w prawidłowym wychowywaniu dzieci i młodzieży, ucząc ich szacunku do przyrody i pogłębiając stan świadomości ekologicznej. Dzieci mogą być partnerami dorosłych w walce o ochronę środowiska. Są bowiem baczными obserwatorami tego wszystkiego, co się wokół dzieje.

W 1990 roku, wraz z powstaniem samorządu terytorialnego w Polsce, przyjęto, że edukacja ekologiczna jako element edukacji środowiskowej będzie realizowana

nie tylko poprzez szkolne programy nauczania. Będzie również występowała w różnorodnych działaniach edukacyjno-informacyjnych adresowanych do różnych kręgów społeczeństwa. Zaczęły więc powstawać organizacje pozarządowe prowadzące działalność w zakresie edukacji ekologicznej, aktywizujące również społeczności lokalne do realizacji przedsięwzięć na rzecz zrównoważonego rozwoju. W 1993 roku na terenie kraju działało już około dwudziestu ośrodków edukacji ekologicznej (Lenc-Macierewicz i in. 2006).

Edukacja ekologiczna jako dziedzina bliższa uświadamianiu niż pouczaniu skupia się przede wszystkim na: prezentowaniu zagadnień dotyczących środowiska naturalnego, ukazywaniu zależności stanu środowiska od działalności człowieka, rozbudzaniu wrażliwości na problemy środowiskowe oraz zachęcaniu do samodzielnego znajdowania przyczyn i przewidywania skutków różnych zjawisk, czy to naturalnie zachodzących w przyrodzie, czy wymuszonych przez człowieka (Frątczak 1995, s. 144).

Z własnej obserwacji wiem, że podstawowym celem edukacji ekologicznej jest stworzenie młodym ludziom warunków do rozwijania praktycznych umiejętności oraz podejmowania decyzji i dokonywania wyborów, które przyczynią się do poprawy stanu środowiska, a tym samym warunków życia ludzi zarówno w skali lokalnej, jak i globalnej. Rezultatami uczenia się o środowisku powinny być dla edukującego się społeczeństwa jego własny system wartości i umiejętność reagowania na różnego rodzaju zagadnienia związane ze środowiskiem.

Na podstawie różnych publikacji i dokumentów można wskazać, że uczniowie już od najmłodszych lat powinni mieć rozwiniętą świadomość ekologiczną i być zdolni do podejmowania konkretnych, praktycznych działań, mających na celu ochronę środowiska i korzystanie z zasobów ziemi w sposób zrównoważony. Objawia się to zarówno poprzez osobisty styl życia, jak i podejmowanie kolektywnych decyzji (*Advisory Paper 17* 1990; Cichy 2000; 2002; 2005; 2006; 2007).

Warto podkreślić, że w kontekście dostępnej literatury edukacja ekologiczna powinna umożliwiać młodym ludziom rozwój w zakresie umiejętności podejmowania decyzji i dokonywania właściwych wyborów związanych ze stanem środowiska oraz przyczyniających się do jego poprawy. Tak, by można było oczekiwać od nich aktywności w obszarze zagadnień związanych ze środowiskiem.

Edukacja ekologiczna dzieci to świadoma i zamierzona działalność nauczycieli i rodziców, której celem jest:

- zapewnienie im sytuacji do przeżyć wynikających z bezpośredniego lub pośredniego kontaktu z obiektami i zjawiskami przyrodniczymi;
- dostarczenie im podstawowych i zasadniczych wiadomości o ekosystemach, obiektach i zjawiskach występujących w najbliższym środowisku życia;
- pomoc w zdobyciu podstawowej orientacji w znaczeniu obiektów i zjawisk dla ich życia;
- doprowadzenie do postrzegania zależności między stanem środowiska a samopoczuciem i zdrowiem ludzi;

- ukształtowanie nawyku oszczędnego korzystania z zasobów naturalnych i maksymalnej ich ochrony;
- stworzenie możliwości, by ukształtowały umiejętności segregowania i wtórnego wykorzystywania niektórych odpadów znajdujących się w najbliższym środowisku;
- stworzenie możliwości, by ukształtowały nawyki kultury ekologicznej i zdrowotnej w ich miejscu zabawy, wypoczynku lub nauki;
- zapewnienie warunków do kształtowania pożądanych postaw wobec ludzi, zwierząt i roślin (Jaszczyszyn 2003, s. 24).

Edukacja ekologiczna jest koniecznością w każdym społeczeństwie, wymaga stosowania zróżnicowanych metod, form i treści dostosowanych do wieku. Tworzenie pozytywnych postaw stanowi specyficzną cechę edukacji ekologicznej i jest tak samo ważne jak uczenie wszystkich naukowych szczegółów powiązanych z tą problematyką. Główny sposób podejścia do edukacji ekologicznej bazuje na emocjach, nie na nauce, i służy do utrzymania w równowadze naukowego podejścia do edukacji ekologicznej. Edukacja ekologiczna preferuje alternatywne metody przekazu, włączając kreatywne prezentacje i aktywności zamiast tradycyjnych wykładów lub kontrolowanych naukowych eksperymentów. Może być ona wymagająca w stosunku do metod, a wymagania, dobrze rozumiane przez nauczycieli, mogą powodować rezygnację z podejmowania bardziej śmiałych przedsięwzięć.

Edukacja przyrodnicza (środowiskowa) spełnia w życiu każdego człowieka bardzo ważną rolę. Pozwala poznać potrzeby ludzkiego organizmu, stwarza warunki do prawidłowego rozwoju, ma również niebagatelne znaczenie w zakresie kształtowania stosunku człowieka do otaczającego środowiska (Jagodzińska 2005, s. 7).

Według różnych autorów edukacja środowiskowa to koncepcja kształcenia i wychowania społeczeństwa w duchu poszanowania środowiska przyrodniczego zgodnie z hasłem „myśleć globalnie – działać lokalnie”. Obejmuje ona wprowadzanie do programów szkół wszystkich szczebli tematyki z zakresu ochrony i kształtowania środowiska, umożliwiającej łączenie wiedzy przyrodniczej z podstawą humanistyczną (Grodzińska-Jurczak, Jamka 2000, s. 7). Edukacja ekologiczna (środowiskowa) powinna dostarczać rzetelnej wiedzy o środowisku, przemawiać do naszej wyobraźni, rozbudzać w nas z jednej strony sumienie ekologiczne, z drugiej zaś wrażliwość na piękno i bogactwo natury, a także kształtować umiejętności i chęć działania na rzecz środowiska. Wyróżnia się w niej trzy zasadnicze elementy, są to:

- **edukacja w środowisku:** środowisko jest wykorzystywane jako źródło wiedzy oraz miejsce rozwoju wszechstronnych umiejętności ucznia,
- **edukacja o środowisku:** nauka o lokalnym i globalnym środowisku ma na celu ułatwienie zrozumienia zasad współistnienia systemu przyrodniczego i świata człowieka,
- **edukacja na rzecz środowiska:** ma ukształtować pełne troski podejście do środowiska oraz wpoić takie wartości, by każdy mógł poczuć się odpowiedzialny za postępowanie wobec świata przyrody.

Prowadząc edukację ekologiczną, należy przede wszystkim pamiętać, że nie może ona ograniczać się tylko do kształcenia, czyli przekazywania wiedzy, ale powinna również obejmować wychowanie, czyli kształtowanie postawy proekologicznej (Kiełczewski 1999, s. 147–148).

Edukacja środowiskowa powinna zmierzać do ściślejszego powiązania procesów nauczania i rzeczywistości, skupiając się wokół problemów środowiska, które wyłaniają się w określonych skupiskach ludzi, analizować te problemy, zajmować pozycje międzydyscyplinarne i globalne, które pozwalają na ich zrozumienie (Cichy 1996, s. 9).

Czytając publikacje Danuty Cichy, Małgorzaty Grodzińskiej-Jurczak i innych autorów, należy pamiętać, że realizując edukację ekologiczną, trzeba koncentrować się przede wszystkim na wychowywaniu, czyli kształtowaniu postaw proekologicznych, przekazywanie wiedzy traktować zaś jako uzupełnienie tego procesu.

Zadania edukacji środowiskowej ujęto w pięć głównych kategorii: uświadomienie, wiadomości, postawy, kompetencje i uczestnictwo. **Uświadomienie** dotyczy pomocy różnym grupom społecznym i poszczególnym osobom w zdaniu sobie sprawy z globalnego charakteru środowiska. **Wiadomości** to kategoria, która mówi o pomaganiu społeczeństwu w zdobywaniu wiedzy o środowisku i związanych z nim problemach. Trzecia kategoria zadań dotyczy kształtowania **postaw** prośrodowiskowych oraz uświadomienia wartości i motywacji niezbędnych do ochrony i ulepszania środowiska. Czwarta kategorii związana jest z nabywaniem niezbędnych **kompetencji** do identyfikacji i rozwiązywania problemów środowiskowych. Piąta dotyczy umożliwienia grupom społecznym i poszczególnym osobom aktywnego **uczestnictwa** w rozwiązywaniu problemów środowiskowych (Cichy 1996, s. 9–10).

Pojęcie świadomości ekologicznej

Pojęcie świadomości ekologicznej, podobnie jak terminy „świadomość” i „ekologia”, nie jest wolne od wieloznaczności. Odnosi się w bardzo ogólnym ujęciu do stanów umysłowych obejmujących wiedzę i przekonania na temat środowiska naturalnego, na przykład będącego konsekwencją tej wiedzy rozumienia związków pomiędzy wpływem jakości środowiska na jakość życia człowieka. Świadomość ekologiczna posiada zarówno charakter jednostkowy, jak i społeczny, obejmuje więc myślenie poszczególnych ludzi oraz funkcjonujące w tym zakresie standardy społeczne (Papuziński 2006, s. 34).

Świadomość ekologiczna to zespół informacji i przekonań na temat środowiska, a także powiązań między stanem środowiska przyrodniczego a warunkami i jakością życia człowieka (Dziewański 1993, s. 280). W zacytowanej wypowiedzi Janusza Dziewańskiego z mojego punktu widzenia zasadne jest podkreślenie, że świadomość ekologiczna jest zbiorem informacji oraz orientacji w temacie postaw i przekonań dotyczących środowiska. Istotną rzeczą są tutaj również relacje między jakością życia ludzi a stanem omawianego środowiska.

Funkcjonuje ona w dwóch aspektach: jako wiedza i wyobraźnia ekologiczna oraz system norm i wartości. Jako wiedza ekologiczna obejmować będzie: znajomość procesów zachodzących w poszczególnych ekosystemach, informacje o wzajemnych powiązaniach stanowiących o równowadze ekosystemów, a także o zależnościach między różnymi sferami działalności człowieka a środowiskiem, dane o zanieczyszczeniach, zagrożeniach i możliwościach przeciwdziałania im (Jaszczyszyn 2003, s. 162).

Warto zasygnalizować, że edukacja ekologiczna powinna sprzyjać zdobywaniu przez uczniów wiadomości, umiejętności i kształtowaniu prawidłowych postaw. Należy pamiętać, że środowisko przyrodnicze, które otacza każdego człowieka, stanowi zbiór najwspanialszych środków dydaktycznych. Zdobywać wiedzę i poszerzać wyobraźnię ekologiczną można w trakcie zajęć terenowych. Paradoksem jest, że współczesny nauczyciel często uczy o środowisku poza środowiskiem, nie biorąc pod uwagę różnorodnych ekosystemów, które mogą służyć jako najlepsza, bo najciekawiej wyposażona, pracownia przedmiotowa.

Kształtowanie świadomości ekologicznej

Na proces kształtowania świadomości ekologicznej bezpośredni wpływ mają zarówno jej wewnętrzna struktura, jak i motywacje zewnętrzne w postaci działań edukacyjnych czy wspomnianych już ruchów społecznych i ugrupowań politycznych odwołujących się do ideologii ekologicznej i kontestujących formy organizacji społeczeństw w XX wieku. W strukturze świadomości ekologicznej wskazuje się na poziomy:

- przekonania intuicyjnego,
- przekonania intuicyjnego odnoszącego się zarazem do wiedzy na temat powstawania zagrożeń środowiskowych,
- emocjonalny (Gliński 1998, s.189–190).

Zasadnicze znaczenie dla kształtowania się świadomości ekologicznej posiadają także ruchy proekologiczne, „zielona polityka” czy konkretne programy mające na celu poprawę stanu środowiska, hołdujące np. idei zrównoważonego rozwoju.

Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej w Płocku organizacją kształtującą świadomość ekologiczną dzieci

W celu dokładniejszego zbadania wpływu działań organizacji regionalnych na kształtowanie się świadomości ekologicznej dzieci i młodzieży przeprowadzono badania w miejscach aktywności Regionalnego Centrum Edukacji Ekologicznej (RCEE) w Płocku. Instytucja ta od ponad 21 lat prowadzi edukację ekologiczną szerokiego grona społeczeństwa.

Misją tej organizacji jest dążenie do stanu, w którym wszyscy staną się świadomi zjawisk i problemów ekologicznych, będą posiadać wiedzę, umiejętności, motywację i chęci do indywidualnej działalności na rzecz zrównoważonego rozwoju.

Realizowane przez nią programy skierowane są do dzieci, młodzieży i dorosłych, reprezentujących różne grupy interesu (szkoły, samorządy lokalne, biznes, organizacje społeczne, parki krajobrazowe, domy kultury i inne). Program „Kraąg” był najważniejszym w działalności RCEE w Płocku. Przekazywał wiedzę o roli społeczeństwa lokalnego w tworzeniu klimatu wzajemnego zaufania i tworzeniu koalicji osób aktywnie działających na rzecz zrównoważonego rozwoju środowiska. W działalności edukacyjnej bardzo duży nacisk kładł na perspektywiczne i kompleksowe rozwiązywanie problemów ekologicznych, integrujące samorządy, społeczeństwo, przedsiębiorców, organizacje pozarządowe wokół spraw zrównoważonego rozwoju (Kawałczewska 2011, s. 233). Idee programu „Kraąg” są sukcesywnie rozwijane przez RCEE w Płocku w postaci nowych programów skierowanych także do społeczności lokalnych.

W myśleniu dzieci nie pojawiły się jeszcze stereotypy, dlatego stosując odpowiednie formy i metody pracy, można efektywnie kształtować ich postawy zgodne z etyką ekologiczną. Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej od dawna zajmuje się upowszechnianiem wartości proekologicznych wśród dzieci i młodzieży. Chce stale zwiększać stopień świadomości ekologicznej społeczeństwa poprzez aktywną edukację ekologiczną, realizowaną głównie poprzez zajęcia stacjonarne i terenowe przeznaczone właśnie dla nich (Kawałczewska i in. 2008, s. 9).

Procedura badawcza

Głównym tematem niniejszych badań jest pytanie: jaką rolę pełni RCEE w Płocku w kształtowaniu świadomości ekologicznej dzieci?

Podjęte szczegółowe problemy badawcze zawierają się w pytaniach:

1. Jaki jest efekt prowadzonych przez RCEE w Płocku warsztatów na wzrost świadomości ekologicznej dzieci?
2. Jaki jest główny cel warsztatów prowadzonych przez RCEE w Płocku?
3. W jakim stopniu edukacja nieformalna prowadzona przez RCEE jest efektywna?
4. Czy wiedza przekazywana przez RCEE w Płocku jest inspiracją dla uczniów do wdrażania prawidłowych postaw ekologicznych we własnym środowisku?
5. Czy RCEE w Płocku podnosi stan świadomości ekologicznej uczniów?

W oparciu o podjęty problem badawczy sformułowano następującą hipotezę: Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej w Płocku odgrywa ważną rolę edukacyjną w zakresie kształtowania postaw środowiskowych dzieci i młodzieży.

W badaniach wskazano również hipotezy szczegółowe:

1. Warsztaty realizowane przez RCEE uświadamiają młodym ludziom istotę dbania o środowisko i kreują właściwe postawy.
2. Głównym celem warsztatów prowadzonych przez RCEE w Płocku jest kompleksowa edukacja prowadzona w celu zrównoważonego rozwoju dzieci, młodzieży

i dorosłych, zachęcająca do podejmowania działań na rzecz własnych środowisk oraz propagowania proekologicznych postaw i zachowań we własnym środowisku.

3. Edukacja nieformalna prowadzona przez RCEE w Płocku jest efektywna.

4. RCEE w Płocku w znacznym stopniu inspiruje do wdrażania postaw ekologicznych we własnym środowisku lokalnym.

5. RCEE w Płocku podnosi stan świadomości ekologicznej uczniów.

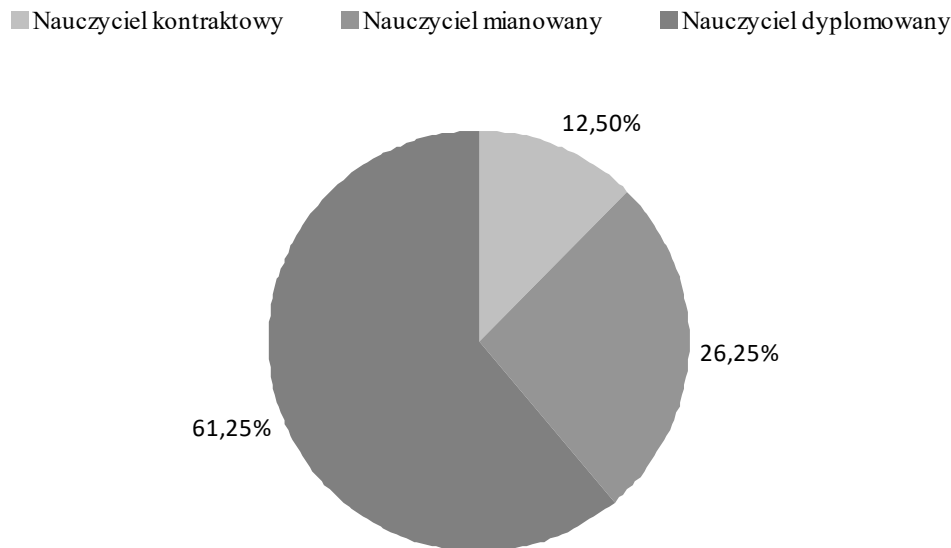
Badania zostały przeprowadzone w maju i czerwcu 2014 roku wśród nauczycieli przedszkoli i szkół podstawowych z powiatu płockiego i sierpeckiego, z którymi RCEE w Płocku współpracuje od kilku lat. Wykorzystano w nich metodę sondażu, zastosowaną techniką była zaś ankieta. Narzędziem wykorzystanym do przeprowadzenia badań był kwestionariusz ankiety.

Analiza danych uzyskanych z badań przeprowadzonych wśród nauczycieli klas I–III

Badanie ankietowe zostało przeprowadzone wśród nauczycieli szkół podstawowych z powiatu płockiego i sierpeckiego. Kwestionariusz ankiety został wypełniony przez 80 nauczycieli (Marczak, Żeber-Dzikowska 2014).

Byli to w większości nauczyciele dyplomowani (61,25%), nauczyciele mianowani oraz kontraktowi stanowili odpowiednio 26,25 i 12,50% (wykres 1.).

Wykres 1. Stopień awansu zawodowego ankietowanych respondentów

Źródło: opracowanie własne.

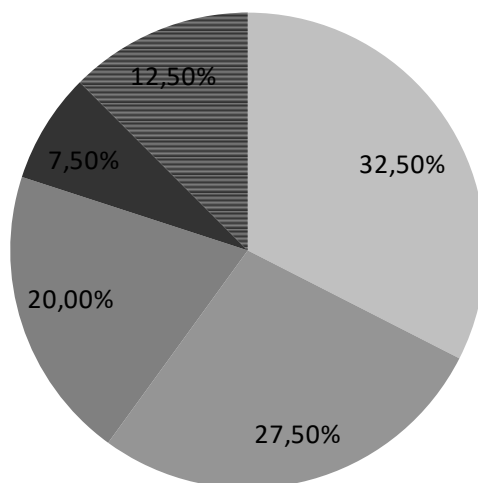
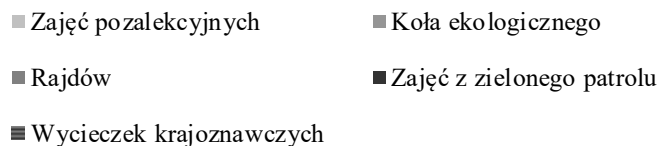
Pytania na początku kwestionariusza związane były ze zrównoważonym rozwojem. Wszystkie badane osoby znały to pojęcie, lecz inaczej je definiowały. Odpowiedzi ankietowanych różniły się, oto kilka przykładów:

- „Zrównoważony rozwój jest to taki rozwój, który zapewnia zaspokajanie własnych potrzeb, mając na uwadze potrzeby przyszłych pokoleń”.
- „Rozwój harmonijny, celowy, ukierunkowany na środowisko, podejmowany przez społeczeństwo i placówki”.
- „Zrównoważony rozwój to zachowanie równowagi między środowiskiem naturalnym a działalnością człowieka”.
- „Rozwój gospodarczy, moralny, społeczny, duchowy, który zaspokaja potrzeby obecnego pokolenia, nie pozbawiając przyszłych pokoleń możliwości zaspokajania ich potrzeb”.

Na pytanie: „Czy informacje na temat zrównoważonego rozwoju są omawiane na zajęciach przyrody, biologii, geografii, chemii w Pani/Pana placówce?”, większość ankietowanych udzieliła odpowiedzi twierdzącej. 83,75% powiedziało „tak”, natomiast pozostałe osoby (16,25%) „nie”. Wszyscy przebadani nauczyciele szkół podstawowych wskazali, że informacje na temat zrównoważonego rozwoju są omawiane na zajęciach przyrody.

Następnie badani mieli odpowiedzieć, na jakiego typu zajęciach są realizowane treści dotyczące zrównoważonego rozwoju. Okazało się, że podczas: zajęć pozalekcyjnych (32,5%), kół ekologicznych (27,5%), rajdów (20%), zajęć z zielonego patrolu (7,5%) oraz innych form, na przykład wycieczek krajoznawczych (12,5%) (wykres 2.).

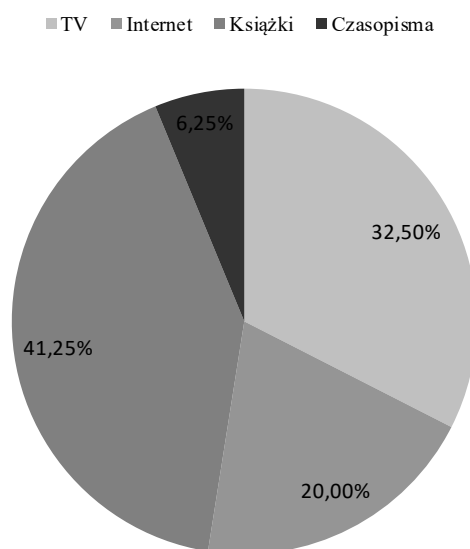
Wykres 2. Realizacja treści związanych z zagadnieniami zrównoważonego rozwoju podczas różnych zajęć

Źródło: opracowanie własne.

Ankietowani mieli też wskazać źródła, z których czerpią najwięcej informacji na temat ochrony środowiska, wymienili następujące: książki – 41,25%, telewizję – 32,5%, internet – 20% i tylko w 6,25% czasopisma.

Wykres 3. Źródła, z których badani czerpią wiadomości dotyczące ochrony środowiska

Źródło: opracowanie własne.

Badanie ankietowe zostało przeprowadzone w szkołach podstawowych, w których pracownicy RCEE prowadzili zajęcia, tak więc na pytanie: „Czy w Pani/Pana grupie/klasie odbyły się zajęcia z pracownikiem RCEE w Płocku?“, wszyscy nauczyciele udzielili odpowiedzi twierdzącej.

Tabela 1. Tematy z zakresu ekologii omawiane podczas warsztatów przez pracownika RCEE w Płocku

Temat zajęć:	Liczba nauczycieli:	%
Oszczędzanie energii elektrycznej	12	15
Oszczędzanie wody	20	25
Odpady	41	51,25
Powietrze	3	3,75
Zdrowa żywność	2	2,5
Ochrona przyrody	2	2,5
Inne	0	0

Źródło: opracowanie własne.

Kolejne pytanie brzmiało: „Jakiego tematu z zakresu ekologii dotyczyły warsztaty prowadzone przez pracownika RCEE w Płocku?”. Temat o odpadach był najczęściej wybierany przez ankietowanych (51,25%). Pracownicy RCEE w Płocku przeprowadzili więc najwięcej zajęć o tej tematyce, głównie dlatego, że niedawno była ona bardzo popularna w związku z wejściem ustawy o nowym systemie gospodarki odpadami. Inne realizowane zajęcia poświęcone były: wodzie (25%), oszczędzaniu energii elektrycznej (15%), powietrzu (3,75%) i zdrowej żywności oraz ochronie przyrody (po 2,5%) (tabela 1.).

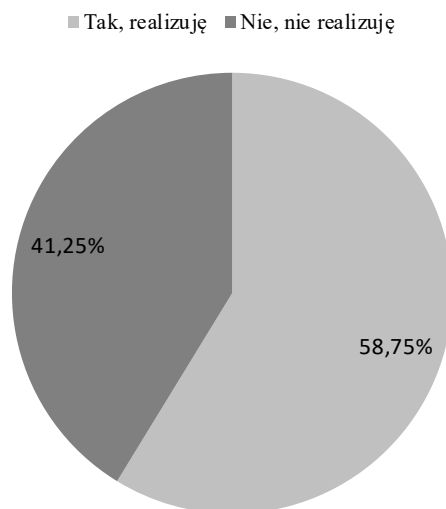
Na kolejne pytanie, dotyczące prowadzenia warsztatów przez pracowników RCEE w Płocku, wszyscy ankietowani odpowiedzieli, że sposób prowadzenia zajęć był ciekawy i dostosowany do wieku uczniów.

Następnie poproszono o zdefiniowanie własnymi słowami pojęcia świadomości ekologicznej/środowiskowej. Ankietowani odpowiedzieli w następujący sposób:

- „Wiedza na temat zagrożeń typu zanieczyszczenia środowiska, wody, powietrza i sposoby niwelowania ich skutków także w życiu codziennym”.
- „Świadomość środowiskowa to znajomość wpływu naszych działań na środowisko oraz własne zdrowie”.
- „Świadomość ekologiczna to stopień, w jakim człowiek rozumie potrzeby przyrody i je szanuje”.
- „Świadomość środowiskowa to nabyta wiedza, sposób myślenia, sposób postępowania mający na celu ochronę środowiska naturalnego”.

Na pytanie: „Czy realizuje Pani/Pan w swojej klasie/grupie programy, które pomogą zwiększyć świadomość środowiskową uczniów?”, większość ankietowanych udzieliła odpowiedzi twierdzącej (58,75%), natomiast 41,25% odpowiedziało, że nie realizuje takich programów (wykres 4.).

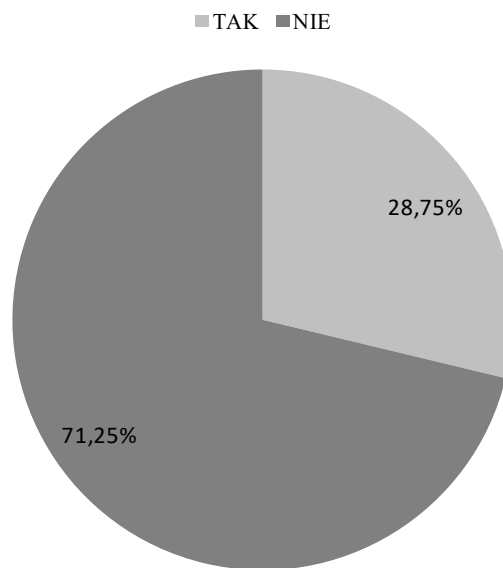
Wykres 4. Realizowanie w klasie/grupie programów pomagających zwiększyć świadomość środowiskową uczniów

Źródło: opracowanie własne.

W kolejnym pytaniu ankietowani mieli odpowiedzieć, czy wykorzystują metody aktywizujące w realizacji zagadnień ekologicznych. Z zamieszczonego diagramu jednoznacznie wynika, że większość nauczycieli (57, czyli aż 71,25%) nie stosuje metod aktywizujących, natomiast 28,75% ankietowanych stosuje takie metody w swoich klasach. Metody, jakie stosują nauczyciele, są następujące: burza mózgów, metoda projektów, debaty, eksperymenty, doświadczenia, zabawy badawcze, inscenizacje.

Wykres 5. Wykorzystywanie metod aktywizujących w klasie/grupie

Źródło: opracowanie własne.

W jednym z kolejnych pytań badani mieli określić, czy zajęcia przeprowadzone przez pracownika RCEE w Płocku pomogły zwiększyć świadomość ekologiczną uczniów oraz czy chcieliby oni w przyszłości uczestniczyć w tego typu zajęciach. Wszyscy badani udzielili odpowiedzi twierdzącej. Warsztaty z pracownikami RCEE są bardzo istotne dla młodych ludzi. Edukacja ekologiczna dzieci aktywizuje je do działań na rzecz zrównoważonego rozwoju.

Poproszeni o to, by opisali, jak oceniają edukację środowiskową prowadzoną przez pracowników RCEE w Płocku, nauczyciele odpowiedzieli:

- „Uważam, że edukacja środowiskowa realizowana jest zgodnie z możliwościami dzieci i oceniam ją pozytywnie”.
- „Pracownicy RCEE w Płocku realizują edukację ekologiczną na bardzo wysokim poziomie i przekazują wiedzę na poziomie odpowiednim do wieku dziecka”.
- „Edukację środowiskową prowadzoną przez RCEE oceniam pozytywnie, ogrom działań (wystawy, publikacje książkowe, warsztaty, happeningi) powoduje wzrost świadomości ekologicznej mieszkańców Płocka i okolic”.

– „Edukacja ekologiczna prowadzona przez pracowników RCEE opiera się na praktycznym działaniu, a uczestnicy po zajęciach posiadają bogatą wiedzę”.

– „Wysoki poziom przygotowania merytorycznego i praktycznego”.

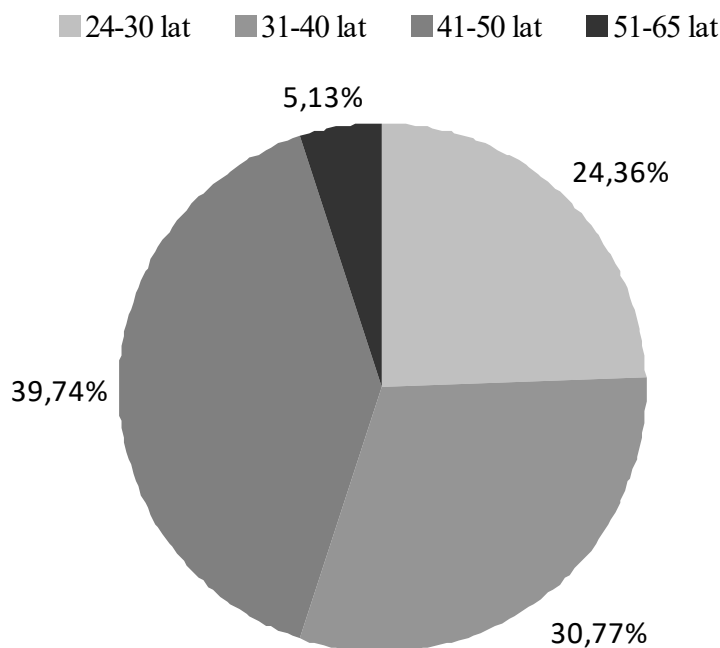
Pozostałe odpowiedzi różniły się od wymienionych bardzo nieznacznie. Edukacja prowadzona przez RCEE w Płocku była chwalona i oceniana bardzo pozytywnie.

Analiza danych uzyskanych z badań przeprowadzonych wśród nauczycieli przedszkoli

W badaniach zastosowano ankietę, którą wypełniło 78 nauczycieli pracujących w przedszkolach, z którymi współpracuje Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej w Płocku.

W tej grupie 100% stanowiły kobiety. Większość – 39,74% – to były nauczycielki w wieku 41–50 lat, 30,77% – w wieku 31–40 lat, 24,36% – w wieku 24–30 lat, najmniej badanych było w wieku 51–65 lat (5,13%).

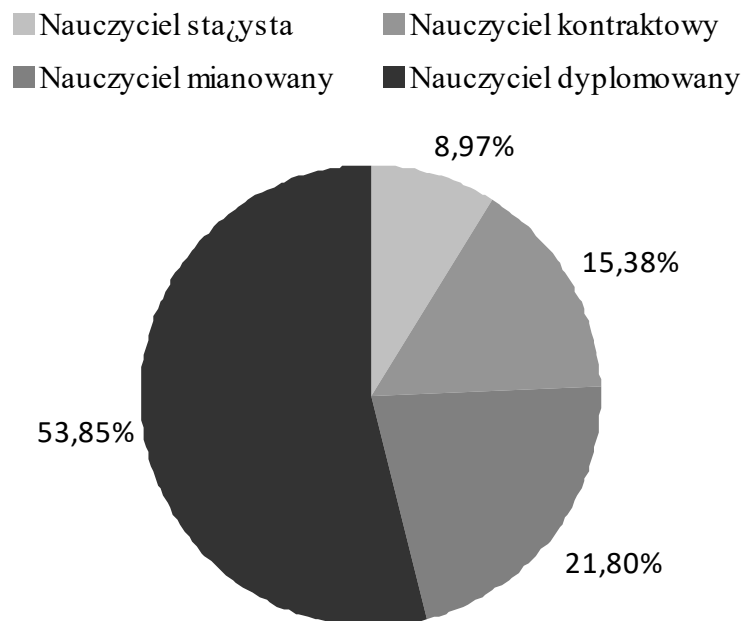
Wykres 6. Wiek badanych nauczycieli

Źródło: opracowanie własne.

Najwięcej było nauczycielek dyplomowanych (53,85%), następnie mianowanych (21,80%), kontraktowych (15,38%), było też 7 stażystek, które stanowiły 8,97% badanych (wykres 7).

Wykres 7. Stopień awansu badanych nauczycieli

Źródło: opracowanie własne.

Na pytanie, czy pojęcie zrównoważonego rozwoju jest im znane, wszyscy badani udzielili odpowiedzi twierdzącej (100% badanych).

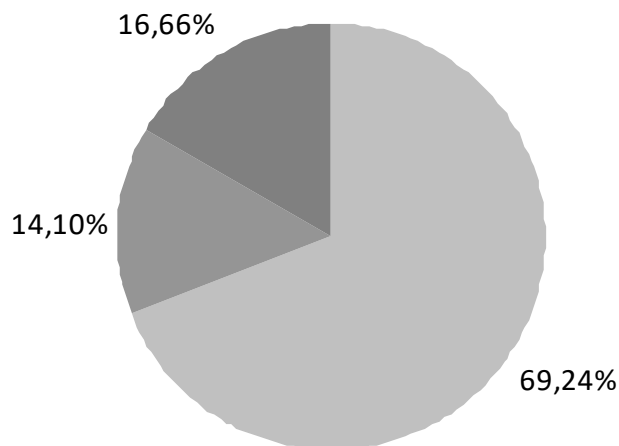
Następne zadanie dotyczyło znajomości tego pojęcia. Badani opisywali je następująco:

- „Wspólne działania społeczne i naukowe na rzecz ochrony środowiska”.
- „Zrównoważony rozwój to zachowanie równowagi między środowiskiem naturalnym a działalnością człowieka”.
- „Zrównoważony rozwój jest to system cywilizacji obejmujący szeroko pojętą przyrodę, jej zasoby. W zrównoważonym rozwoju mieszczą się takie działania, jak: właściwe korzystanie z zasobów naturalnych, wszelkie działania chroniące przyrodę teraz i w przyszłości, tak aby zapewnić przyszłym pokoleniom dobrą jakość życia”.
- „Według mnie zrównoważony rozwój to podejmowanie wszystkich działań ekologicznych (w każdej sferze życia), tak aby zachować walory przyrodnicze teraz i w przyszłości przy jednoczesnym zachowaniu naturalnej różnorodności biologicznej”.

Następnie zapytano: „Czy realizowane są treści związane z zagadnieniami zrównoważonego rozwoju podczas zajęć w przedszkolu?”. Większość nauczycieli (69,24%) wskazało rajdy, 11 nauczycieli (14,10%) wpisało wycieczki krajoznawcze z pogadankami, 13 nauczycieli nie wskazało zaś żadnej odpowiedzi (16,66%) (wykres 8.).

Wykres 8. Realizacja treści związanych z zagadnieniami zrównoważonego rozwoju

■ Rajd ■ Inne: wycieczki krajoznawcze z pogadankami ■ Brak odpowiedzi

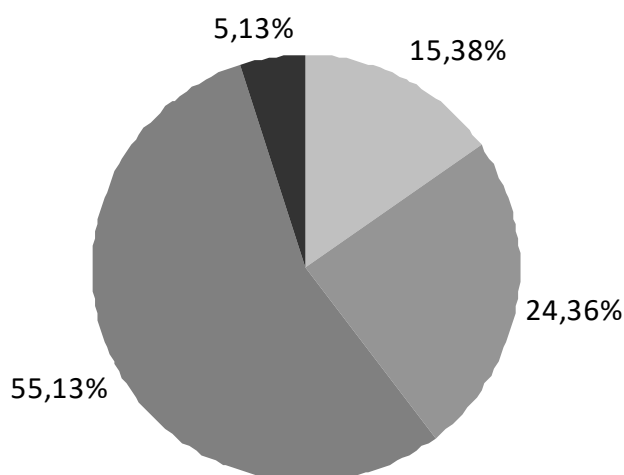

Źródło: opracowanie własne.

Na pytanie: „Z jakich źródeł czerpie Pani/Pan wiadomości dotyczące ochrony środowiska?”, największa grupa badanych (55,13%) odpowiedziała, że z książek, 24,36% zaznaczyło, że wiedzę na ten temat czerpie z internetu, najmniej osób wskazało telewizję (15,38%) oraz czasopisma (5,13%) (wykres 9.).

Wykres 9. Źródła, z jakich nauczyciele czerpią wiadomości dotyczące ochrony środowiska

■ TV ■ Internet ■ Książki ■ Czasopisma

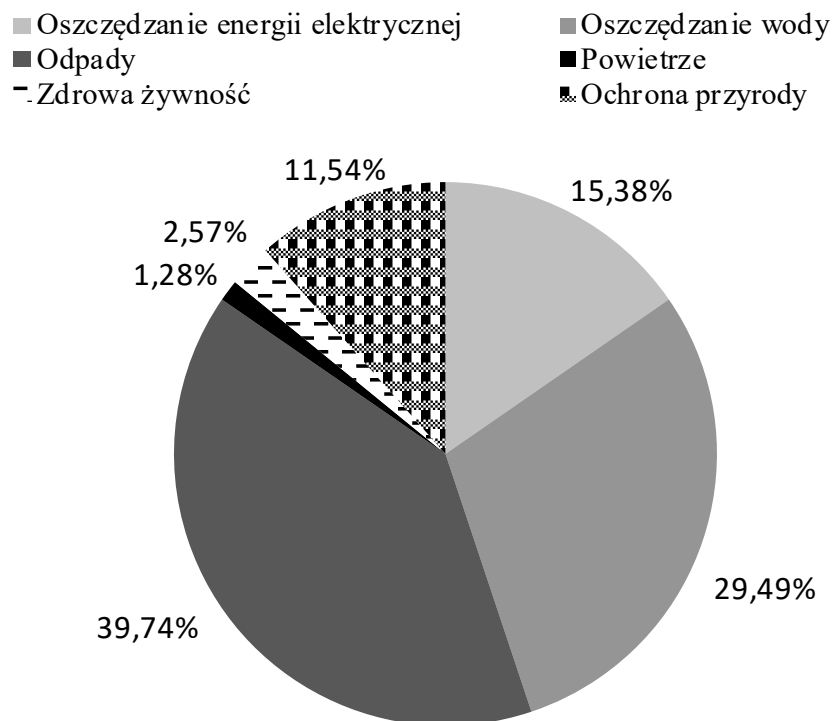

Źródło: opracowanie własne.

Na pytanie: „Czy w Pani/Pana grupie przedszkolaków odbyły się zajęcia z pracownikiem RCEE w Płocku?”, wszyscy badani udzielili odpowiedzi twierdzącej. 71 (91,03%) nauczycieli wskazało, że były to zajęcia stacjonarne, a 8,97% odpowiedziało, że były to zajęcia terenowe.

Następne zadanie dotyczyło wskazania tematu zajęć przeprowadzonych przez pracownika RCEE w Płocku (wykres 10.). Nauczyciele zaznaczali: odpady (39,74%), oszczędzanie wody (29,49%), oszczędzanie energii elektrycznej (15,38%), ochronę przyrody (11,54%), zdrową żywność (2,57%) oraz powietrze (1,28%).

Wykres 10. Temat zajęć z zakresu ekologii przeprowadzonych podczas warsztatów przez pracownika RCEE w Płocku

Źródło: opracowanie własne.

Na kolejne pytanie wszyscy ankietowani odpowiedzieli, że sposób przekazywania informacji przedszkolakom był ciekawy i dostosowany do ich wieku. Wysoki poziom kadry trenerów jest siłą Regionalnego Centrum Edukacji Ekologicznej.

W kolejnym pytaniu badani mieli zdefiniować własnymi słowami pojęcie świadomości ekologicznej/środowiskowej. Odpowiadali następująco:

- „Działania w życiu codziennym, których głównym celem jest oszczędzanie naturalnych zasobów natury”.
- „Rozumienie zależności między przyrodą a działalnością człowieka”.
- „Świadomość środowiskowa to wiedza na temat otaczającego nas świata i związanych z nim zagrożeń”.

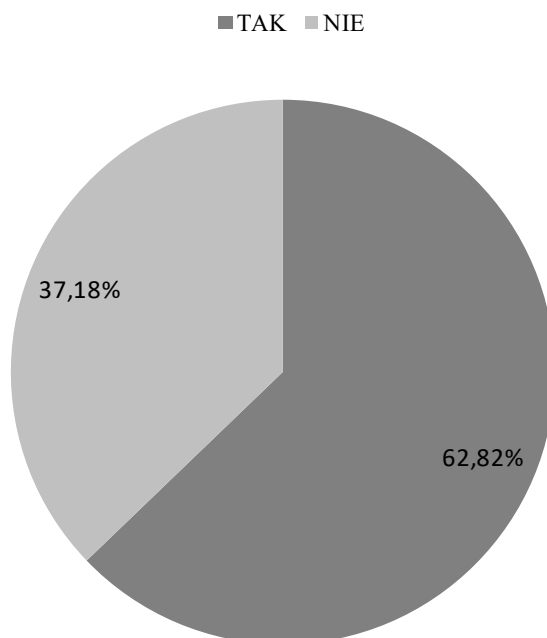
– „Świadomość ekologiczna to postępowanie w odpowiedni sposób wobec wszystkich gatunków roślin i zwierząt, dbanie o środowisko naturalne”.

Następne pytanie dotyczyło realizowania w klasie/grupie programów, które pomogą zwiększyć świadomość środowiskową uczniów. Większość nauczycieli realizuje takie programy (78,21%), zaś 21,79% nie realizuje żadnych programów. Poniżej przedstawiono programy wymienione przez nauczycieli:

- happeningi w ramach Międzynarodowego Dnia Ziemi;
- warsztaty „Tropiciele odpadów”;
- „Zdrowy i bezpieczny przedszkolak”;
- „Kubusiowi przyjaciele natury”;
- „Czyste powietrze wokół nas”;
- udział w konkursach plastycznych: „Zmieniamy nawyki – nie klimat”, „Szkodliwe substancje”, „Eko – Jesień”, „Nasze śmieci wartościowymi surowcami”, „Międzyprzedszkolne Spotkania Twórcze – tworzenie z odpadów”.

Kolejne postawione pytanie brzmiało: „Czy wykorzystuje Pani/Pan metody aktywizujące w realizacji zagadnień ekologicznych?” (wykres 11.). 49 nauczycieli wybrało odpowiedź twierdzącą (62,82%), natomiast 29 nauczycieli (37,18%) przeczącą. Można więc stwierdzić, że metody aktywizujące są wykorzystywane przez większość nauczycielek w celu zainteresowania dziecka oraz wyzwolenia w nim ciekawości i motywacji.

Wykres 11. Wykorzystywanie metod aktywizujących przez nauczycieli przedszkoli

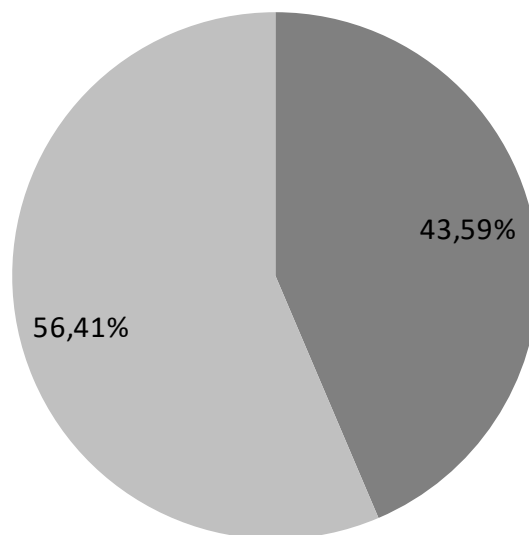
Źródło: opracowanie własne.

Następne zadanie dotyczyło podania metod aktywizujących, stosowanych przez nauczycieli w swoich grupach. Metody wymienione przez nauczycieli pracujących w przedszkolach to: burza mózgów, inscenizacje, obserwacje, „dywanik pomysłów”, „kula śniegowa”, „metaplan”, „kosz i walizeczka”.

Na pytanie: „Jakie metody stosuje Pani/Pan najczęściej w edukacji przyrodniczej dzieci przedszkolnych?” zdecydowana większość odpowiedziała, że pogadanki, metody zajęć praktycznych, opowiadania, warsztaty ekologiczne w terenie.

Wykres 12. Efektywność metod stosowanych przez pracowników RCEE w Płocku podczas warsztatów

■ Porównywalne, tak samo efektywne jak inne ■ Bardziej efektywne

Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z powyższych danych (wykres 12.), 56,41% nauczycieli ocenia, że metody stosowane podczas warsztatów przez pracowników RCEE w Płocku są bardziej efektywne niż wykorzystywane podczas codziennych zajęć w przedszkolu, 34 nauczycieli (43,59%) stwierdziło, że są one równie efektywne jak inne. Żaden z respondentów nie wskazał odpowiedzi: „mało efektywne”.

Kolejne z pytań w ankiecie dotyczyło tego, czy zajęcia przeprowadzone przez pracowników RCEE pomogły zwiększyć świadomość ekologiczną dzieci przedszkolnych oraz czy w przyszłości nauczyciele chcieliby uczestniczyć w tego typu zajęciach. Wszyscy respondenci wskazali odpowiedź twierdzącą. Prawdopodobnie dlatego, że Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej w Płocku posiada szeroki wachlarz tematyczny warsztatów, zajęcia nie są powielane, współpraca między placówkami a organizacją przebiega pozytywnie. Dzieci w przedszkolu chętnie uczestniczą w zajęciach z RCEE, biorą udział w różnego typu konkursach, akcjach

typu Sprzątanie Świata oraz Dzień Ziemi. RCEE ma możliwość zarówno prowadzenia zajęć w przedszkolach, jak i przyjęcia dzieci w swojej siedzibie.

Ostatnie z pytań w ankiecie dotyczyło opisanie i oceny realizacji edukacji środowiskowej/ekologicznej prowadzonej przez pracowników RCEE w Płocku. Odpowiedzi respondentów były następujące:

- „Super, profesjonalne przygotowanie do zajęć, ciekawe”.
- „Edukacja ekologiczna prowadzona przez pracowników RCEE odbywała się na wysokim poziomie zarówno pod względem merytorycznym, jak i atrakcyjności zajęć”.
- „Edukację środowiskową realizowaną przez RCEE w Płocku oceniam bardzo dobrze, angażują się w edukację ekologiczną, organizują warsztaty, kursy, konkursy, projekty”.
- „Duża wiedza, właściwe dobieranie treści do możliwości dzieci, duże zaangażowanie”.

Zakończenie i wnioski z przeprowadzonych badań

Porównując wyniki uzyskane w obydwu grupach, należy podkreślić, że są one zbliżone. Jednak jest kilka różnic, które należy wskazać i poddać pod rozwagę. Wszyscy nauczyciele czerpią swoją wiedzę z zakresu zrównoważonego rozwoju głównie z książek, jednak na drugim miejscu w przypadku nauczycieli nauczania wczesnoszkolnego uplasowała się telewizja, natomiast wśród nauczycieli przedszkoli – internet. Zastanawiająca jest kwestia realizacji programów zwiększających świadomość ekologiczną, bo blisko połowa osób zajmujących się nauczaniem wczesnoszkolnym ich nie realizuje, natomiast spośród nauczycieli przedszkoli zaledwie co piąty nie przywiązuje do nich wagi. Równie zastanawiające jest wykorzystywanie metod aktywizujących. Wiadomo powszechnie, że są one znacznie skuteczniejsze niż metody podające, a z badań wynika, że w nauczaniu wczesnoszkolnym stosuje się je dwukrotnie rzadziej niż w przedszkolach. Należałoby zastanowić się nad przyczynami tych różnic, można wziąć pod uwagę problem przeładowanych programów nauczania już na etapie wczesnoszkolnym lub też na przykład różne nawyki nauczycieli przedszkoli i szkół.

Pozyskane wyniki jednoznacznie potwierdzają, że edukacja środowiskowa prowadzona przez RCEE jest ważna. Potencjał tego Centrum tkwi przede wszystkim w członkach stowarzyszenia, wysokim poziomie kadry oraz uczestników projektów, których przygotowuje się do działań na rzecz zrównoważonego rozwoju w ich lokalnych środowiskach. Ważne są też zaprzyjaźnione instytucje wspierające różne formy działalności Centrum. Prowadzone przez RCEE działania edukacyjne są adekwatne do lokalnych i globalnych problemów ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju oraz ściśle powiązane z życiem społeczności lokalnych. Wpisują się wraz z innymi instytucjami, organizacjami, administracją publiczną i pozostałymi ośrodkami edukacji ekologicznej w Polsce i na świecie w działania

na rzecz zrównoważonego rozwoju – zgodnie z rezolucją ONZ ogłaszającą lata 2005–2014 dekadą edukacji dla zrównoważonego rozwoju.

Ochrona środowiska to nie tylko urządzenia redukujące emisję zanieczyszczeń do atmosfery, oczyszczalnie ścieków i kanalizacje, ale także filozofia życia człowieka, mądre korzystanie z zasobów środowiska przyrodniczego i właściwy stosunek do przeszłości, otaczającego świata oraz myślenie o zrównoważonej przyszłości. Do tego wszystkiego potrzebna jest edukacja społeczeństwa do zrównoważonego rozwoju na każdym etapie życia, zwłaszcza dzieci i młodzieży.

Zaletą RCEE jest to, że prowadzi również edukację terenową. Uczniowie na ogół reagują na propozycje odbycia zajęć poza ławkami szkolnymi żywiołowo i z entuzjazmem. Wszystko, co zapamiętają z wycieczek, będzie się wiązało z ich bezpośrednimi przeżyciami emocjonalnymi. A wiadomo, że wiedza bazująca na przeżyciach jest pełniejsza od tej wielokrotnie powtarzanej w klasie szkolnej. Całość wyników wskazuje zdecydowanie, że RCEE w Płocku rozwija i popularyzuje postawy, które sprzyjają rozwojowi społecznemu i gospodarczemu według zasad zrównoważonego rozwoju. Obie badane grupy bardzo pozytywnie oceniły działalność omawianej instytucji, w wielu wypadkach respondenci nie ukrywali zachwytu nad zaangażowaniem oraz stosowaniem ciekawych form przez pracowników RCEE.

Bibliografia

- Advisory Paper 17, Curriculum Council for Wales, 1990.*
- Cichy D. (2006). *Edukacja środowiskowa dla społeczności lokalnej*. Warszawa – Radom: Instytut Badań Edukacyjnych, Instytut Technologii Eksploatacji – Państwowy Instytut Badawczy.
- Cichy D. (2007). *Edukacja środowiskowa w szkole i społeczności lokalnej*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Cichy D. (2005). *Edukacja środowiskowa wzmocnieniem zrównoważonego rozwoju*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Cichy D. (2002). *Edukacja środowiskowa – założenia i rzeczywistość po reformie szkolnej*. Warszawa: Komitet przy Prezydium PAN „Człowiek i Środowisko”.
- Cichy D. (2000). *Podstawy kształcenia dla zrównoważonego rozwoju*. Warszawa: Komitet przy Prezydium PAN „Człowiek i Środowisko”.
- Cichy D. (1996). *Szkoła ekologiczna – funkcjonowanie i perspektywy rozwoju*. Krosno: Fundacja Centrum Edukacji Ekologicznej Wsi w Krośnie.
- Dziewański J. (1993). *Encyklopedyczny słownik zoologiczny*. Kraków: Wydawnictwo CPPGSMiE PAN.
- Frątczak J. (1995). *Świadomość ekologiczna dzieci, młodzieży i dorosłych w aspekcie edukacji szkolnej i nieszkolnej*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy.

- Gliński P. (1988). *Świadomość ekologiczna społeczeństwa polskiego – dotychczasowe wyniki badań*. „Kultura i Społeczeństwo”, nr 3, s. 189–190.
- Grodzińska-Jurczak M., Jamka R. (2000). *Edukacja ekologiczna – zbiór materiałów dla nauczycieli i studentów*. Kraków: Studio Wydawnicze Opal PG.
- Jagodzińska M. (2005). *Kształcenie przyrodnicze w szkole podstawowej – przygotowanie nauczycieli do edukacji przyrodniczej*. Płock: Wydawnictwo ODN Płock.
- Jaszczyszyn E. (red.). (2003). *Ekologiczna edukacja przedszkolna*. Białystok: Stowarzyszenie na rzecz Ekorozwoju Agro – Group.
- Kawałczewska J. (red.). (2012). *Ku zrównoważonej przyszłości Mazowsza Płockiego*. Płock: Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej w Płocku.
- Kawałczewska J. (red.). (2011). *Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej w Płocku ku zrównoważonej przyszłości*. Płock: Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej w Płocku.
- Kawałczewska J., Marczak I., Cybulska E., Ryncarz L. (2008). *Płocka akademie dla rozwoju zrównoważonego*. Płock: Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej w Płocku.
- Kielczewski D. (1999). *Ekologia społeczna*. Białystok: WEiŚ.
- Lenc-Macierewicz B., Marczak I., Bogdan A., Jakubowska A. (2006). *Program edukacji ekologicznej opartej na społeczności – wyzwania i sukcesy*. Płock: Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej w Płocku.
- Marczak K., Żeber-Dzikowska I. (2014). *Rola Regionalnego Centrum Edukacji Ekologicznej w Płocku w kształtowaniu świadomości środowiskowej dzieci*. Płock: PWSZ.
- Papuziński A. (2006). *Świadomość ekologiczna w świetle teorii i praktyki. (Zarys politycznego modelu świadomości ekologicznej)*. „Problemy Ekorozwoju”, nr 1, s. 35–36.

TEACHERS' OPINIONS CONCERNING ECOLOGICAL EDUCATION CONDUCTED BY RCEE IN PŁOCK IN THE CONTEXT OF RESEARCH

Abstract: Since early childhood a man should be able to undertake activities aiming at environmental protection and exploiting the Earth resources in a sustainable way. Shaping ecological consciousness is a responsibility of every community and it requires various forms and methods. Campaigns of regional organisations play a crucial role in education. An example of the discussed organisations is the Regional Centre of Ecological Education in Płock, which has been providing children, adolescents and adults with ecological education for 21 years, thus activating them to take actions for environmental protection. Research conducted by the institution and the findings unambiguously prove effectiveness of the undertaken actions and a need to continue the development of that kind of campaign.

Keywords: environmental protection, ecological consciousness, ecological education, sustainable development, regional ecological organisation

Ilona Żeber-Dzikowska – profesor nadzwyczajna, doktor habilitowana, przewodnicząca Ogólnopolskiej Sekcji Dydaktyki Biologii Polskiego Towarzystwa Przyrodniczego im. M. Kopernika, współpracuje z Państwową Wyższą Szkołą Zawodową w Płocku, związana z Uniwersytetem Jana Kochanowskiego w Kielcach. Zajmuje się współczesnymi problemami nauk społecznych, biologicznych i działaniami środowiskowo-edukacyjnymi. Autorka *Using the effectiveness of field activities as the factor that integrates the biology and natural science contents in the syllabuses of Świętokrzyskie Region* (2010), współautorka *Znaczenia nauczania biologii w kształtowaniu osobowości ucznia* (2007) współredaktorka publikacji *Sylwetki polskich dydaktyków i nauczycieli biologii* (2014). Adres e-mail: ilona.zeber-dzikowska@ujk.edu.pl.